

УДК

Л. В. Гарбар
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

**НІНА ВОЛОДИМІРІВНА
ТА ОЛЕНА ВОЛОДИМІРІВНА ПІСКОРСЬКІ –
ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ**

Розкрито внесок Н.В. та О.В. Піскорських в розвиток українського бібліотекознавства та бібліотечної справи, їхню участь в діяльності Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії в 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. в галузі каталогізації та створення методичних засад стосовно системи каталогів наукових бібліотек.

Ключові слова: Ніна Володимирівна Піскорська, Олена Володимирівна Піскорська, бібліотечна справа, каталогізація, алфавітний каталог, Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії.

За останні роки українське історичне бібліотекознавство ґрунтовно поповнилося працями про доробок видатних діячів бібліотечної справи 20–30-х років – періоду зародження національної бібліологічної школи, яка характеризувалася значним внеском українських учених у розвиток різних бібліотекознавчих, книгознавчих та бібліографознавчих питань бібліотечної справи¹. Бібліотекознавчий доробок вітчизняних фахівців розкрито значно менше, ніж книгознавчий та бібліографознавчий, що пояснюється абсолютним переважанням питань практичної організації бібліотек у ті часи; зародженням нових видів книгозбірень, що не існували до 1918 р.; необхідністю організації комплектування, фондів, каталогів, обслуговування читачів, що вимагали нових науково-методичних рішень.

Провідне місце в розвитку бібліотекознавства займала Національна бібліотека Української держави (згодом – Всенародна бібліотека України, нині – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), де було зібрано міцний колектив учених, які вирішували складні питання, поставлені перед ними часом, – створення

національної книгозбірні, яка за змістом діяльності відповідала світовим вимогам як головної національної, так і головної наукової бібліотеки. Ці питання комплексно були вперше проаналізовані в праці Л.А. Дубровіної та О.С. Онищенко, присвяченій заснуванню Бібліотеки та її розвитку в 1918–1942 рр., а також В.В. Матусевич². У цих виданнях було досліджено загальне функціонування Бібліотеки та відзначений внесок багатьох наукових співробітників в її розбудову, подавалися деякі біографічні відомості про окремих осіб. Хоча серед інших і були вказані імена Н.В. та О.В. Піскорських, їхня діяльність окремо не висвітлювалася. Разом з тим ці особистості заслуговують на спеціальне дослідження, їхні імена мають поповнити ряд українських бібліотекознавців, внесок яких не знайшов відповідного висвітлення.

Життєвий шлях Ніни Володимирівни Піскорської повністю пов'язаний з бібліотечною справою. Вона працювала бібліографом в Головній книжковій палаті (травень-вересень 1919 р.), бібліотекарем у Всенародній бібліотеці України (червень 1920 – серпень 1933 р.), бібліотекарем Київського індустріального інституту (на той час – Київський енергетичний інститут³) (серпень 1933 – січень 1935 р.), каталогізатором технічної літератури Бібліотеки імені ВКП(б) (листопад 1934 – березень 1936 р.), завідуючою відділом періодики, завідуючою читальним залом Київської філії Державної центральної науково-технічної бібліотеки ім. К.В. Сухомліна (березень 1936 – квітень 1937 р.)⁴, лаборантом педагогічного кабінету Київського педагогічного інституту ім. М. Горького (травень 1937 – травень 1938 р.). У період окупації займала посаду бібліотекаря та завідуючої Технічною бібліотекою, пізніше – завідуючої бібліотекою Міністерства державного контролю (грудень 1943 – травень 1949 р.)⁵. Разом з тим трудова біографія Н.В. Піскорської є типовою для багатьох фахівців того часу, – плідна праця в 20-х роках, утиски і репресії в 30-х роках, війна та окупація в 1941–1943 рр., короткий післявоєнний період роботи і звільнення – як особи, що залишилася та працювала в окупації.

Народилася Ніна Володимирівна 23 вересня 1894 р. (за старим стилем) у Києві, в родині «потомственного почетного дворянина в чине VIII класса» Володимира Костянтиновича Піскорського, викладача Київської жіночої гімназії Ващенко-Захарченко та Київського кадетського корпусу, та його дружини Зінаїди Захарівни (уродженої Андрієнко)⁶.

Володимир Костянтинович Піскорський (1867, м. Одеса – 1910, м. Казань), відомий фахівець з середньовічної західноєвропейської історії, зокрема Іспанії, учень І.В. Лучицького⁷. Він закінчив в 1890 р. Університет св. Володимира, викладав в цьому ж закладі, надалі – в Ніжинському історико-філологічному інституті, а з 1906 р. по 1910 р. – професор Казанського університету⁸. Відомий в Європі як член-кореспондент Королівської Барселонської академії наук та мистецтв, член багатьох історичних та наукових товариств. Зінаїда Захарівна після повернення з Казані до Києва багато років працювала бібліографом у Київському університеті. В їхньому домі бували Г.О. Афанасьєв, П.Г. та Г.П. Житецькі, Лучицькі, А.М. Ясинський та багато інших представників української інтелігенції⁹.

Після смерті батька родина переїхала до Києва. Ніна Володимирівна була слухачкою історико-філологічного відділення Київських вищих жіночих курсів по слов'яно-російському відділу¹⁰, який закінчила в 1918 р., працювала в Головній книжній палаті (1919)¹¹.

Її батько зі студентських років був у дружніх стосунках з Є.О. Ківлицьким. Г.П. Житецький, завідуючий відділом рукописів ВБУ, згадував про нього: «Трохи старший від більшості своїх колег він і тоді вже був визнаний «муж совета», і таким порадником в практичному життю і в громадських справах залишився для всіх ... на увесь свій останній вік, ... був справдешнім посередником між старшим поколінням співробітників «Киевской Старини» – О.М. Лазаревським, М.В. Шугуровим, П.Г. Житецьким, І.В. Лучицьким, Х.Г. Міщенком – і молодшою братією»¹². В Інституті рукопису НБУВ (архів В.К. Піскорського, ф. 410) зберігаються листи Піскорських до нього, в яких вони діляться своїми сімейними радощами, сумнівами та чекають дружніх порад й підтримки. Є.О. Ківлицький брав активну участь у житті дітей В.К. Піскорського – Ніни, Кості та Олени в період їхнього становлення, – коли пішов з життя їхній батько. Саме він рекомендував Ніну та Олену до зарахування на бібліотечні посади у Всенародній бібліотеці України. Сам він був призначений Тимчасовим комітетом по заснуванню ВБУ старшим бібліотекарем (з 21.02.1919¹³), завідуючим Бібліотекою та головою Ради Бібліотеки, а наприкінці 1919 р. увійшов до складу самого ТК. На жаль, керував Бібліотекою він недовго, до листопада 1920 р. Тяжкі умови останнього року життя та довге виснаження

важко відбилися на здоров'ї Є.О. Ківлицького, і 4 (17) січня 1921 р. його не стало. Про тісні стосунки між Є.О. Ківлицьким та В.К. Піскорським свідчить той факт, що перший став хрещеним батьком його сина Костянтина, брата Ніни Володимирівни, правознавця і відомого художника-авангардиста, який рано пішов з життя¹⁴.

Піскорський Костянтин Володимирович (1892–1922) – правник, живописець, філософ. Навчався в Казанському та Київському університетах на юридичному факультеті. Не маючи фахової художньої освіти, деякий час навчався у Г.І. Нарбута (1919). Акварелі К.В. Піскорського, за визнанням сучасників, створені 1915–1921 рр., надзвичайно тонко характеризують епоху та світобачення автора. Був банківським службовцем, під час Першої світової війни на військовій службі санітаром, а після закінчення курсів при Київському воєнно-окружному інтендантському управлінні отримав звання чиновника резерву та почав з 1 квітня 1916 р. служити в Управлінні інтендантської армії Південно-Західного фронту в Бердичеві. В 1917 р. працював в Управленні зв'язку в Кам'янці-Подільському, надалі – в Києві, в 1918 р. був комісований і почав знову служити в банку та писати картини. У травні 1919 р. К.В. Піскорський вступив до Академії мистецтв в майстерню Г. Нарбута, який оцінив учня в перший же рік: чотири його роботи були виставлені на виставці. У 1919 р. був обраний членом професійної спілки художників м. Києва. Тоді ж почав працювати учителем в с. Совки під Києвом (1920–1922) для того, щоб прогодувати своїх трьох дітей¹⁵.

Родина Піскорських жила в Києві разом, і після смерті Костянтина, який помер від тифу в 30 років, його діти (дві дочки та син, який пізніше загинув на фронті під час Великої Вітчизняної війни) та удова проживали разом з Ніною Володимирівною Піскорською до її смерті в 1951 р.¹⁶ Дружина К.В. Піскорського, Надія Василівна, також була бібліографом. Одна з дочок К.В. Піскорського – Зінаїда Костянтинівна працювала редактором "Ботанічного журналу", що видавався Інститутом ботаніки Академії наук УРСР, а Олена Костянтинівна стала геологом. Їм вдалося врятувати картини К.В. Піскорського, які зберігалися вдома до 60-х років. Сьогодні частина з них опублікована у виданні "Український авангард 1910–1930 років" Дмитра Горбачова¹⁷.

9 червня 1920 р. Ніна Володимирівна Піскорська на конкурсній основі була прийнята ТК на посаду інструктора з обліку і контролю наукового майна (тобто каталогізатора) ВБУ¹⁸. В жовтні

1924 р. разом з ученим секретарем ВБУ Я.Л. Маяковським¹⁹ була обрана Радою ВБУ (прот. № 58 від 14.10.24) представником від ВБУ до Р.К.К. при місцевкомі ВУАН²⁰; з 1925 – членом секції бібліотекознавства НДКБ; з 1926 р. – бібліотекарем-фахівцем у галузі каталогізації та створення алфавітного і предметного каталогів, заступником завідуючого відділом опрацювання та завідуючим загальним відділом ВБУ (1928–1929), помічником завідуючого відділом книгоопрацювання (1931–1933), науковим співробітником II розр. (1931–1933)²¹. Інструкція для складання абеткового каталогу, укладена нею, була прийнята на засіданні Ради ВБУ 1 лютого 1927 р. і стала першим методичним документом з організації алфавітних каталогів ВБУ²². Вона знала французьку, німецьку, польську мови та латину, що було необхідно для каталогізації великих обсягів іноземної літератури.

У Бібліотеці працювала й її сестра – Олена Володимирівна (1895–1945), яка також закінчила Київські жіночі курси, навчалася в Художньому інституті, була зарахована до Бібліотеки і працювала з жовтня 1920 р. до 1934 р. спочатку як бібліотекар-спеціаліст, надалі відповідальний індексатор загального відділу (1924–1927), бібліотекар-спеціаліст підвідділу наукової систематики секції книгоопрацювання (1931), старший бібліотекар (1931–1934). Як і її сестра, знала багато мов та працювала з описування та формування фондів. В архіві збереглася доповідь про її методичну розробку “Розподіл літературного матеріалу між відділами історії та соціальних наук”²³.

Джерелами наших студій стали архівні документи, що зберігаються у відомчому архіві НБУВ, зокрема, – протоколи засідань ТК та Ради Бібліотеки, плани, звіти, листування, науково-методичні розробки в галузі бібліотечної справи, каталогізації та формування фондів. Важливий комплекс документів – справи Науково-дослідної комісії з бібліотекознавства та бібліографії при ВБУ (далі НДКБ) (з 1925), а також особовий архівний фонд В.К. Піскорського, батька Н.В. Піскорської, де відклалися її особові документи. Залучалися публікації співробітників ВБУ того періоду, власне Н.В. Піскорської та її колег. Важливе значення мали й періодичні наукові фахові видання ВБУ.

Перші роки були для Бібліотеки дуже важкими. Детально цей період представлений в праці Л.А. Дубровіної та О.С. Онищенко, де висвітлювалася історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського за 1918–1941 рр.²⁴ Вони зазначають, що період 1918–

1920 рр. є етапом активної діяльності зі збирання фондів Бібліотеки, їхнього тимчасового розміщення, фізичного виживання кадрового складу, неймовірних труднощів та боротьби за врятування духовного надбання України. Водночас, власне у цей період була вирішена доля існування Бібліотеки як національної, закладені засади бібліотечного фонду, вирішені питання створення каталогів, організована система обслуговування. У зв'язку з тим, що Бібліотека не мала власної будівлі, а лише орендувала приміщення та декілька разів їх змінювала, облік книжкових фондів до кінця 1920 р. не проводився.

Комплектування фондів почалося з вересня 1918 р. різними шляхами: придбання цілих бібліотек, збірок і окремих книжок в УСРР; виписка з-за кордону іноземної літератури через НКО; дарунки від установ і окремих осіб; з 1919 р. значні надходження склали бібліотеки, збірки і окремі книжки, що в період революції залишилися без власників; почав надходити обов'язковий примірник, згідно з постановами уряду РРФСР, УСРР, СРСР; був налагоджений книгообмін.

У своїй статті, присвяченій пам'яті Є.О. Ківлицького, Н.В. Пікорська писала про період 1919–1920 рр.: "...основну енергію було направлено на збирання книжного фонду, далі на закріплення його за Бібліотекою шляхом занесення книжкових придбань до інвентарних книг Бібліотеки. На початку було заведено єдину форму каталогу, найпростішу і найекономнішу, що до виконання її і разом з тим найпотрібнішу Бібліотеці для орієнтації в її фондах, – а саме форму абеткового каталогу. За відсутністю коштів і можливості діставати брестольського картону – картки були дуже не міцні; правда, вони і призначалися, тільки для внутрішнього вжитку Бібліотеки на недовгий час. Взагалі розгорнути роботу в певнім масштабі і поставити її нормально у всіх деталях не було ніякої змоги з огляду на обмеженість коштів, на малий персонал, на відсутність постійного приміщення, на розкиданість книжкових фондів, на часті переїзди – з одного будинку до другого, нарешті на страшні події горожанської війни і розрухи, на голод і т.д. і т.д."²⁵

Найбільшим за своїми обсягами і завданнями був загальний, так званий бібліотечний, відділ, співробітники якого повинні були розібрати і розсортувати весь книжковий фонд (700–800 тис. томів неупорядкованих книжок), постійно опрацьовувати нові надходження, каталогізувати тисячі книжок, які залишалися в загаль-

ному фонді (це складало 500–600 тис. томів). Завідував відділом Є.О. Ківлицький²⁶. Активну участь у цій підготовчій роботі з книжковим фондом брала Н.В. Піскорська.

З кінця 1920 р. розпочинається перевезення книжок, і лише від другої половини 1922 р. здійснюється масове сортування по відділах, інвентаризація та каталогізація фондів, а з 1 січня 1923 р. – реєстрація нових надходжень²⁷. На 1 січня 1923 р. читачі мали доступ до 80 тис. книжок, 18 тис. періодичних видань і 80 тис. газет; за ініціативою Ю.О. Меженка було розпочато роботу за картковим систематичним каталогом, складеним за децимальною системою. Для систематичного каталогу було прийнято Міжнародну децимальну (десяткову) бібліографічну класифікацію, а для складання карток – міжнародну “каталографію”, передову в бібліотечній справі на той час²⁸.

Наприкінці 1920 р. розпочалася систематична робота з обліку фондів та була впроваджена нова система обліку щоденної роботи з обробки фондів та каталогізації. Увесь процес поділився на 4 групи, кожна з них очолював молодший або підстарший бібліотекар, який відповідав за певний напрям діяльності. Для обробки фондів замість загального створювався спеціальний підрозділ – лабораторія, де книга проходила шлях опрацювання в Бібліотеці, поділений на 13 технологічних ланок: 1) реєстрація надходжень; 2) сортування книжок по фондах; 3) штампування; 4) інвентаризація; 5) каталографія; 6) індексація за децимальною системою; 7) контроль індексів; 8) контроль карток та перегляд з метою виділення фонду українки; 9) форматизація; 10) сигнатуризація; 11) перевірка топографічного числа і запис до ревізійної книги; 12) розмноження карток; 13) коректування та остаточна перевірка²⁹. За напрям каталогізації відповідала Н.В. Піскорська. Пізніше лабораторія перетворилася на загальний відділ, який опрацьовував продукцію друку з усіх галузей наукового та культурного життя і складав фундаментальний універсальний фонд ВБУ. Відділ сортував, каталогізував та виділяв у читальний зал книжкові фонди.

Темпи роботи в 1920–1921 рр. були невисокими, оскільки весь будинок Національної бібліотеки був зайнятий Губнаросвітою – читальний зал, канцелярія, лабораторія і книгозбірня містилися в шести невеликих кімнатах. У 1921 р., з метою прискорення обробки фондів для доступу читачів, одночасно поновлюється і алфавітна каталогізація фондів, що ведеться паралельно із децимальною системою.

Наприкінці 1922 – на початку 1923 р. спеціальна комісія, до складу якої увійшла Н.В. Піскорська, розглядала принципи організації системи каталогів у Бібліотеці, враховуючи нову її структуру та прийняті у 1922 р. правила опису та класифікації книжок у різних відділах. Головним методичним питанням було вирішення завдання створення загального каталогу та можливості представлення в ньому каталогів спеціалізованих відділів. Комісія ухвалила – вливати до загального каталогу лише картки відділу україніки та бібліотекознавства. Стосовно газетного і періодики, рукописного, стародруків, орієнталії та волянсії створюються спеціалізовані картки та організується окрема система каталогів у кожному відділі. До загального каталогу виносяться лише альманахи та підручна бібліотека, а з рукописного – ще й книги з автографами. Якщо в спеціалізованому відділі зберігається продукція інших відділів, то створюється третя картка для поповнення каталогу того відділу, де зберігається основний спеціалізований фонд³⁰. Ці підходи, закладені в той час, існують й донині.

На кінець 1922 – початок 1923 р. сформувалася нова структура Бібліотеки, були уточнені функції, принципи внутрішньої організації, затверджений новий Статут Бібліотеки, створена нормативно-інструктивна база для відділів, налагоджене нормальне функціонування технологічних процесів у Бібліотеці, розширена масово-інформаційна діяльність.

Наступний період – 1923–1928 рр. – були найбільш плідними роками діяльності Бібліотеки. З 1923 р. вона почала функціонувати самостійно, почалася планомірна робота. У цей період Ніна Володимирівна, очоливши загальний відділ (1928), була обрана до складу Ради ВБУ, куди входили директор ВБУ С.П. Постернак (голова), три представники від Академії – академіки А.Ю. Кримський, В.І. Липський, М.В. Птуха, завідуючі відділами Бібліотеки та вчений секретар – Я.Л. Міяковський³¹.

За приблизним підрахунком на перше жовтня 1924 р. ВБУ мала 1 млн. 200 тис. книжок, крім того близько 300 тис. газет і 100 тис. листівок, афіш, плакатів. В 1924 р. фонди ВБУ збільшилися більше ніж на 160 тис. книжкових одиниць, не рахуючи газет і волянції, каталогізувалося понад 120 тис. кн.од., в 1925/26 р. було закаталогізовано понад 180 тис. книжок. Така велика кількість книжок з урахуванням невеликого штату є показником напруженої роботи з комплектування та каталогізації фонду, яку проводила Н.В. Піс-

корська та її сестра О.В. Піскорська, які з 1924 р. описували та каталогізували книжки латинською, французькою, німецькою мовами, редагували каталоги.

Завідували загальним відділом спочатку за сумісництвом Є.О. Ківлицький, потім – П.А. Нестеровський, Л.Ю. Биковський, В.Ф. Іваницький, а з 1921 р. відділ отримав постійного завідуючого – В.О. Козловського, якого змінила в 1927 р. Н.В. Піскорська³².

У період 1924–1928 рр. ВБУ мала значні досягнення в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства. Цьому сприяло створення спочатку Науково-дослідного інституту бібліотекознавства, який був перетворений на Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії. Одним з актуальних наукових напрямів роботи Комісії стало опрацювання питань стосовно каталогів наукових бібліотек, зокрема предметного, створення зведеного каталогу м. Києва та методики каталогізації (В.О. Козловський, Ю.П. Діяківський, Н.В. Піскорська, Д.А. Балака). Для виконання цих завдань з російських та італійської мов були перекладені каталографічні інструкції (О.З. Бродовська та Г.О. Якобі), здійснене студіювання іноземної літератури (Л.О. Грузиненко, С.М. Мотовілова), зроблені перші спроби систематизації каталогу ВБУ (Л.О. Грузиненко, Н.В. Піскорська, О.І. Полулях) та запредметизовано підручну бібліотеку (С.М. Мотовілова, Д.А. Балака, О.Є. Карпінська).

З 1925 р. ВБУ повернулася до складання алфавітного каталогу на закаталогізовані фонди. Н.В. Піскорською було підготовлено інструкцію для складання абеткового каталогу³³.

З цього часу Н.В. Піскорська стала керувати роботами з алфавітного каталогу, їй належать методичні розробки в цій галузі, вона була відповідальною за цю роботу в каталографічній підкомісії Бібліографічної комісії УАН³⁴, підготувала низку доповідей на засіданнях НДКБ, зокрема “Абетковий каталог (відчит про підготовчу роботу в справі утворення абеткового каталогу Всенародної Бібліотеки України)” (1.03.1926 р.)³⁵. На Першому пленумі Комісії для складання Української каталографічної інструкції, який відбувся в Києві 13–14 квітня 1927 р., вона зробила доповідь «Проект робіт для вивчення безіменних творів, зокрема для вивчення проблеми колективного авторства»³⁶. На цьому пленумі її було обрано до членів Комісії³⁷.

Одночасно Ніна Володимирівна працювала у Термінологічній

комісії НДКБ, брала участь в розробці проекту інструкції для складання словника українських термінів з книгознавства та бібліотекознавства з паралельним наведенням іноземних термінів найголовнішими європейськими мовами і приступила до збирання матеріалу з літературних джерел (у складі комісії працювали О.І. Полулях, Л.О. Грузиненко, Н.В. Піскорська, О.І. Чолгонська)³⁸. В рамках участі в роботі Каталогграфічної комісії вона опрацювала правила розстановки карток в абетковому порядку; розробила інструкцію топографізації (зокрема, форми запису незакінчених та багатотомних видань); інструкції до організації зводного каталогу бібліотек, що входили до складу ВБУ (колективна праця з Ю.П. Діяківським); ключ до розстановки книжок у коморах загального відділу; е) покажчик цінних та рідкісних видань, що зберігалися в коморах загального відділу (колективна праця з Ф.П. Максименком)³⁹.

У 1927 р. нею було складено проект робіт у справі вивчення проблеми колективного авторства⁴⁰.

Складнощі з формуванням абеткового каталогу були викликані тим, що в Бібліотеці накопичилася значна кількість неопрацьованих фондів, – як таких, що були передані ВБУ після скасування дореволюційних установ та націоналізації бібліотечних фондів, так і переданих до Бібліотеки власниками, також це пов'язувалося з початком надходження обов'язкового примірника.

На першому етапі організації Бібліотеки створювався лише систематичний каталог на фонди. Щоб закласти абетковий каталог, протягом кількох років співробітникам загального відділу довелося провести значну підготовчу роботу.

У 1926–1927 рр. Н.В. Піскорська працювала над створенням правил складання абеткового каталогу, зокрема підготувала методичні рекомендації «У справі поділу абеткового каталогу на 2 картотеки: авторських творів і неавторських»; прочитала низку доповідей у підкомісії бібліотечної техніки: «Топографізація незакінчених видань»; склала разом з С.І. Масловим порівняльні таблиці абеток кирилических і латиниць; розробила план упорядкування бібліотеки Київського товариства природничників, план розміщення книжок загального відділу в новому книгосховищі. Після затвердження каталогграфічною підкомісією НДКБ в 1927 р. правил складання абеткового каталогу, розроблених Н.В. Піскорською, було розпочато абеткове порядкування підготовленого карткового матеріалу. Трудомістка робота зі створення абеткового

каталогу пройшла декілька етапів: окреме абеткування карткового матеріалу на старі фонди Бібліотеки (кирилиця і латиниця); зливання цієї картотеки з абетковим каталогом на нові фонди Бібліотеки (кирилиця і латиниця); остаточна перевірка й поглиблена робота над абетковим каталогом у цілому (кирилиця й латиниця). В цей період Н.В. Піскорська виконувала обов'язки заступника завідуючого Каталожним відділом, де працювало 5 співробітників⁴¹.

Такий план давав змогу користуватися абетковим каталогом відразу після того, як закінчено було перший етап роботи, хоч із значними незручностями, а після другого етапу цей каталог став вже цілком зручним для внутрішньої бібліотечної роботи. Остання стадія дозволила виставити абетковий каталог для загального користування. Впродовж декількох років з абетковим каталогом працювало 3–4 співробітники, й до 1930 р. він був закінченим, надалі робота полягала в його поповненні та редагуванні.

Разом з В.О. Козловським Н.В. Піскорська підготувала доповідь “Порівняльне значіння різних типів каталогів та схема каталогів у ВБУ”, яка була проголошена на пленумі НДКБ (жовтень, 1927), а також проект інструкції топографізації книжок.

Н.В. Піскорська брала участь в роботі однорічних Бібліотечних курсів, де вела курс “Інвентаризація та штампування книжок”, була секретарем Педагогічної ради курсів, які готували середній бібліотечний персонал, у зв'язку з відсутністю постійних бібліотечних курсів у Києві. На чолі цієї Ради стояв заступник директора ВБУ В.Ф. Іваницький⁴².

У 1927–1928 рр. науково-адміністративна діяльність Н.В. Піскорської складалася з керування роботами над абетковим каталогом ВБУ, як член НДКБ вона працювала в підкомісіях НДКБ: каталографічній, абеткового каталогу, бібліотечної техніки, термінологічній, спрощеного опрацювання другорядної літератури тощо⁴³.

Протягом 1928–1929 рр. каталожний підвідділ, роботою якого керувала Ніна Володимирівна, закінчив складання двох абеткових каталогів: основного, в якому на 1 жовтня 1929 р. було понад 120 тис. карток, та підручної бібліотеки – понад 12 тис. карток. Обидва каталоги були передані до загального користування. Підготовча робота для створення абеткового каталогу, яка була розпочата ще в 1924 р., проходила через розробку низки методологічних проблем і перетворилася на одне з головних завдань Бібліотеки. Однією з найгостріших проблем при підготовці каталогу виявилася проб-

лема впорядкування авторів з однаковими прізвищами. Була зібрана спеціальна картотека довідників. Внаслідок підготовчих бібліографічних розшуків виникла проблема складання біобібліографічних авторських карток, які були введені до абеткового каталогу. Об'єднання в спеціальній абетці літератури українською, російською, білоруською мовами, а також зміни правопису висунули низку проблем об'єднання творів, поданих різною транскрипцією, внаслідок чого виникла ціла система допоміжних та відсилкових карток. Під керівництвом Н.В. Піскорської співробітникам підвідділу довелося розв'язувати низку питань, зокрема колективного авторства, псевдонімів, зведення дублетів і т.ін.

За 1929 р. підвідділ закінчив та виставив для користування читачів основний каталог та каталог підручної бібліотеки, а крім того каталоги колекцій Сікорського, Колегії П. Галагана та колишньої 1-ї Гімназії та розпочав підготовку каталогу «Україніка», який був повністю готовий в 1933 р. Під керівництвом Н.В. Піскорської над каталогами працювало в 1929 р. від трьох до шести співробітників⁴⁴.

У 1929–1930 рр. Н.В. Піскорська певний час керувала відділом книгосховища і, в зв'язку із запровадженням у структуру Бібліотеки функціонального принципу, здійснила кардинальні зміни в організації роботи книгосховища ВБУ. До складу відділу книгосховища ввійшли фонди колишніх відділів – загального, українки, періодики, університетського. Функція топографізації книжок перейшла до відділу опрацювання. Сховища зовсім непересортованих або частково опрацьованих книжок було передано до відділу комплектування. Після проведення реорганізації новий відділ книгосховища здійснював такі функції: а) приймання, охорона та зберігання опрацьованих, тобто затопографізованих, книжок з власних фондів Бібліотеки; фондів, що перебували у тимчасовому користуванні ВБУ (бібліотеки Товариства природничників, Секції наукових робітників, академіка Крилова), а також фондів бібліотек Петровської, Лаврської, Софійської, Михайлівської; б) видавання книжкових матеріалів з усіх фондів; в) санітарно-гігієнічна обробка, ремонт, опрацювання книжок. Крім поточної роботи у зазначених вище формах, були проведені такі спеціальні роботи: а) перевезення основних фондів ВБУ зі старого будинку до нового, розміщення книжок у новому сховищі; б) злиття фондів колишнього відділу періодики з журнальними фондами колишнього університетського відділу; в) чищення від пороку всіх книжок, що їх пере-

ведено до нового будинку; г) перевірка розставлених книжок на полицях. Зазначені роботи проводилися з 13 липня до 1 вересня. В роботі брали участь 24 співробітники, які працювали в дуже несприятливих умовах, з великими перебоями через брак транспорту та пакувального матеріалу, устаткування тощо. Після перевезення найактуальніші фонди Бібліотеки було зібрано в одному будинку поруч з науковою читальнею. Однак через брак коштів та місця частина фондів залишилася в старому будинку (бібліотеки Товариства природничників, Секції наукових робітників, кол. 1-ї Гімназії). В окремих будинках залишалися бібліотеки відділів Петровського, Лаврського, Софійського та Михайлівського. Таким чином, в 1929/30 рр. Бібліотеці не пощастило ще реалізувати в повному обсязі принцип єдиного книгосховища, розташованого в одній будівлі⁴⁵.

У 1930–1931 рр. Н.В. Піскорська не залишила роботи з абетковим каталогом, доопрацьовувала правила розстановки карток в абетковому каталозі, розробила методи прискореного опрацювання старих книжних фондів ВБУ⁴⁶, склала правила опрацювання довідкової бібліотеки та літератури, що мала обмежене коло користувачів, виробила систему спрощень у каталогізаційній роботі, порядок стосунків відділу опрацювання з книгосховищем, порядок опрацювання старих фондів українки, правила складання допоміжних карток до абеткового каталогу⁴⁷. В 1931 р. на засіданнях Президії НДКБ Н.В. Піскорська зачитала доповіді на тему: «Уваги до можливого використання каталогу російського відділу Державної Публічної бібліотеки в Ленінграді»⁴⁸; «Конвеєрна система в роботі відділу опрацювання»⁴⁹.

Треба відзначити, що під час керування Бібліотекою Н.М. Миколенком (з травня 1930 р. по липень 1933 р.) вся робота була побудована на основі широко розгорнутого соціалістичного змагання й ударництва як основних соціалістичних методів праці. На кінець 1931 р. 91 співробітник ВБУ оголосив себе ударником. У змаганні брав участь весь колектив, склавши в 1932 р. угоду про соцзмагання з Білоруською центральною науковою бібліотекою⁵⁰. В самій Бібліотеці практикувалися змагання між відділами, індивідуальні та групові соцзмагання⁵¹. Вперше за весь час свого існування в 1931 р. було розпочата генеральна перевірка книгосховища (було перевірено 700 тис. кн. од.) До книгосховища перевезли цінну збірку колишньої бібліотеки Софійського собору.

У 1933 р. Н.В. Піскорська як помічник завідуючого відділом

керувала роботою відділу опрацювання в таких ділянках: абетковий каталог, топографізація, опрацювання періодичних видань, зведений каталог іноземної періодики, групове опрацювання⁵², розробила інструкцію із застосування штампів замість рукописних заміток на картках періодики та при опрацюванні другого примірника літератури (разом з Н.В. Кравченко).

Однак, безумовно, основний її внесок у розвиток бібліотекознавства належить проблемі абеткового каталогу. У працях, що вона залишила, а також в її статті “Абетковий каталог: відчит про підготовчу роботу по утворенню Абеткового каталогу ВБУ”⁵³, опублікованій в 1926 р., Н.В. Піскорська зупиняється на аналізі функцій абеткового каталогу у бібліотеках взагалі і у ВБУ зокрема.

Вона просто і доступно викладає завдання алфавітної каталогізації та створення алфавітного каталогу. У залежності від складу авторів та характеру творів, що зберігаються в бібліотеці, абетковий каталог має допомагати: “а) встановлювати дублети, б) об’єднувати томи та частини творів того самого автора, чи тої самої бібліографічної цілості, в) встановлювати кількість видань того самого твору, г) доукомплектовувати твори того самого автора, д) розкрити псевдоніми та інші форми прикриття дійсного прізвища автора, скупчуючи всі його твори під одним прізвищем, е) задовольняти безпосередньо ту категорію читачів, що приходять до бібліотеки за певними відомими їм книжками, а не за рекомендаціями книжок на певну тему, ж) нарешті при існуванні в бібліотеці предметового або систематичного, або іншої форми реального каталогу, Абетковий каталог стає єдиним джерелом, з якого можна знайти потрібну книжку, що загубилася в рубриках предметового чи систематичного каталогів”⁵⁴.

При плануванні підготовчої роботи зі створення абеткового каталогу в 1926 р. Н.В. Піскорська звертає увагу на необхідність розв’язання теоретичних питань, а саме: розроблення правил каталографічної інструкції та правил розстановки карток за абеткою. У попередні часи ці роботи проводилися в обмежений термін і без затвердженої інструкції і показали, що цей процес вимагає пильної та детальної розробки, яка не може бути визначеною певним коротким часом.

Бібліотека створювалася без попереднього фонду та об’єднала за короткий час багато різнорідних колекцій, зібрань, надходжень. Тому в той період у Всенародній бібліотеці абетковому каталогу

надавалося значення основного каталогу всіх її фондів, який на першому етапі мав об'єднати каталоги всіх відділів ВБУ: загального, підручної бібліотеки, україніки, періодики, рукописів, бібліотекознавства та ін. Надалі до цього каталогу приєднуються поступово каталоги всіх бібліотек, що увійшли до складу ВБУ зі своїми власними каталогами, зокрема бібліотеки Колегії П. Галагана, 1-ї гімназії, Духовної академії, Секції наукових робітників та ін. Зведений каталог ВБУ мав покласти початок зведеному каталогу академічних бібліотек м. Києва, а потім і всієї України та був «надзвичайно важливий для розвитку якості і кількості наукової продукції»⁵⁵. У своїй статті в «Бібліотечному журналі» Ю.П. Діаковський⁵⁶ пропонував надрукувати та надіслати каталог ВБУ всім академічним бібліотекам України, «щоб вони на підставі своїх каталогів зробили відповідні додатки. Ці додатки потім увійшли б в зведений каталог академічних бібліотек м. Києва, і він став би тоді вже справжнім зведеним каталогом академічних бібліотек всієї України»⁵⁷. Щодо кількості наукових бібліотек, як писав С. Сірополко, на той час в УСРР було (за даними анкети про стан наукових бібліотек на 1.01.1925 р., проведеної силами ВБУ та Секції академічних бібліотекарів м. Києва на початку 1925 р. серед наукових бібліотек УСРР): «11 самостійних (ВБУ в Києві, філія її у Вінниці та державні бібліотеки), 28 бібліотек наукових установ, 29 бібліотек при інститутах, 98 – при технікумах, 19 бібліотек відомствених, 3 – при трестах, 5 – при професійних організаціях. З цього числа 21 бібліотека мала до 1.000 томів, 86 – до 5000 книжок і лише 12 бібліотек – понад 100.000 книжок»⁵⁸.

У квітні 1926 р. на засіданні Президії НДІБ Н.В. Піскорській було доручено скласти разом з Ю.П. Діяківським проект інструкції по складанню зведеного каталогу ВБУ⁵⁹. На відкритому засіданні Інституту того ж року була зачитана доповідь Ю.П. Діяківського «Зводний каталог як нагальна потреба» та реферат В.О. Козловського «Центральний каталог наукових бібліотек у краях німецької мови при Публічній Бібліотеці Ротшільда у Франкфурті над Майном»⁶⁰. У концепції, яка була запропонована Ю.П. Діяківським та Н.В. Піскорською, ставилося питання про можливість вирішення таким чином проблеми створення зведеного каталогу наукових бібліотек м. Києва, проблеми, яка згодом буде поставлена на Першій конференції наукових бібліотек УРСР (м. Київ, 28–31 грудня 1925 р.)⁶¹.

Об'єднання всіх каталогів ВБУ, на думку Н.В. Піскорської, мало сприяти «унормуванню роботи видачі книжок з відділів, що тепер провадиться за допомогою 7 систематичних каталогів, потребуючи до того попередньої індексації вимог; допомогти з'ясувати й розмежувати між відділами той сумнівний матеріал, що вчасі є розкинутий то в відділі Україніка, то в Загальнім, то в Періодика, то в відділі Бібліотекознавства»⁶².

Далі вона відмічає роль абеткового каталогу як інвентаря ВБУ, яку він виконуватиме разом з описами шаф, де були попередньо зосереджені надходження, та реєстраційними книгами, а також можливість за його допомогою виправити деякі помилки каталографії, топографізації та індексації, що їх було важко помітити через розкиданість однорідного матеріалу за різними рубриками систематичного каталогу і які одразу стали б помітними, згрупувавшись в одному місці за абеткою.

За основу роботи бралася каталографічна інструкція Ковалевського⁶³, однак з корективами, що їх введено в практику ВБУ. Нова каталографічна інструкція, яка надалі також була опрацьована Н.В. Піскорською, вносила суттєві поправки, особливо щодо питання колективного авторства, передусім щодо анонімних творів. Слід було «залишати на картках на анонімні твори місце для порядкового слова; картки на анонімні твори відокремити від інших, шляхом умовної їх розстановки; обережно відсовувати всі ті питання каталографії, що викликать сумніви і не знайдуть свого розв'язання і по інструкції Ковалевського»⁶⁴.

У період діяльності Ю. Меженка абетковий каталог було призупинено на користь систематичного. Повернення до абеткового каталогу передбачало прискорення тієї праці, що вже була проведена, та максимально використати весь наявний архівний матеріал карток-чернеток, писаних в 1920–1923 рр. і складених в топографічному порядку, та топографічний каталог, що був утворений в 1922 р. та виконував тимчасово функції рухомих шафних описів. Оскільки друкування на машинці написаних рукою карток було процедурою дуже важкою, як і переписування, Н.В. Піскорська запропонувала замінити топографічний порядок на абетковий. Але перед тим, як розкласти цей топографічний каталог за абеткою, треба було зафіксувати топографічний порядок книжок, утворивши шафні описи в формі книг. На всі чергові книжкові надходження, що їх опрацьовували, ухвалено було складати дві основні картки, з

яких перша надходила до абеткового каталогу, який таким чином поповнювався новими фондами.

Під час дослідження карток-чернеток з'ясувалася необхідність попередньої їхньої перевірки. Таким чином, робочий план із складання абеткового каталогу з урахуванням старих карток склався з таких стадій: а) складання шафних описів, б) попередній контроль карток, що підлягають переписуванню, в) переписування карток, г) контроль переписаного, д) перевірка топографічних чисел всього переписаного матеріалу для встановлення наявності всіх топографічних чисел. Підготовлений таким чином топографічний каталог обійняв собою всі старі опрацьовані книжні фонди загального відділу; він мав бути розкладений за абеткою і злитий з абетковим каталогом на нові фонди, що вже існував.

Напрацьовану в таких межах підготовчу роботу з утворення абеткового каталогу було розпочато весною 1924 р., і ця робота зі всіма ускладненнями, що виникали в її процесі, продовжувалася близько 12 місяців, і це при тому, що постійно в ній було задіяно 4 співробітники⁶⁵.

Хоча план об'єднання каталогу в зведений, в тому числі й спеціалізованих фондів, не був реалізований (як вже згадувалося вище), він є історіографічним фактом розвитку такого розділу українського бібліографознавства, як каталоги, з урахуванням специфіки побудови фонду національної бібліотеки.

Характеризуючи працю Н.В. Піскорської у ВБУ, необхідно відзначити її значний практичний та науково-методичний внесок у створення системи каталогів Бібліотеки, зокрема у вироблення методичних засад організації та принципів побудови абеткового каталогу ВБУ як національної бібліотеки, а також в організації її фондів, які формувалися в складних умовах 1918–1933 рр. 30-ті роки були пов'язані із періодом наступу радянської ідеології, скасуванням функцій Бібліотеки як національної, репресіями стосовно бібліотечних працівників. У 1933 р. 42 фахівці ВБУ були оголошені такими, що належать до націоналістичних класово-ворожих сил, запровадили в життя ВБУ методи буржуазної бібліотечної практики і насаджували ворожі теорії в бібліотекознавстві⁶⁶. Серед них була й Н.В. Піскорська. Вона змушена була залишити Бібліотеку, якій віддала найкращі роки свого життя.

Надалі вона продовжувала працювати в різних бібліотеках: з 1934 по 1936 р. обіймала посаду каталогізатора технічної літера-

тури бібліотеки Енергоінституту; з 1936 по 1937 р. – завідувача відділом періодики та завідувача читальним залом Київської філії Державної центральної науково-технічної бібліотеки ім. К.В. Сухомліна; в тому ж році перейшла працювати у Київський державний педагогічний інститут ім. М. Горького, де її було зараховано на посаду лаборанта педагогічного кабінету, а з травня 1938 – старшого лаборанта кабінету педагогіки⁶⁷. У березні 1940 р. Н.В. Піскорську було зараховано на посаду бібліографа до Київського авіаційного інституту ім. К.Є. Ворошилова⁶⁸.

Постійні зміни роботи та посади, які вона займала, визначалися характером того звільнення з ВБУ за політичними звинуваченнями, і хоча були спроби скасування мотивів звільнення, доля Н.В. Піскорської вже була надовго визначеною. На це не вплинула й позитивна характеристика на неї, складена завідувачем бібліотекою Енергоінституту, що свідчила про надзвичайну відповідальність та професійність Н.В. Піскорської. Завідувачий писав, що вона займалася каталогізацією, індексацією та топографізацією, видачею технічної літератури студентам, працювала з винятковим бажанням та надзвичайною відданістю, енергією й ініціативою⁶⁹.

Серед архівних документів Н.В. Піскорської є документ, який свідчить, що звинувачення на адресу 42-х співробітників ВБУ були пізніше зняті, але вони про це не були повідомлені. Лише Ніна Володимирівна, яку хотіли звільнити, коли дізналися про причини її звільнення, домоглася часткової реабілітації, проте підозру з неї не було знято. Цей документ – “Протокол засідання Обкому Профспілки Робітників Вищої школи про обставини звільнення з роботи Піскорської Ніни Володимирівни” – є показовим не лише власне для долі Н.В. Піскорської, а й для бібліотечної справи в цілому, тому наводимо його повністю.

”Обком Профспілки Робітників Вищої школи, перевіривши обслідування за заявою т. Піскорської Н.В., зняття її з роботи в бібліотеці АН (кол. ВБУ) в 1933 р. з тяжкими політичними та виробничими обвинуваченнями, констатує таке:

1. Комісія в складі Завального, Розанова, Довганя, та, що зняла в 1933 р. т. Піскорську разом з 42 робітниками кол. ВБУ – виявлена як шкідницька.

2. Матеріали зазначеної комісії, що були обстежені Обкомом, ні яких фактів, що підтверджують обвинувачення проти т. Піскорської, не дають. Окрім того, Обком виявив серед цих матеріалів

наказ Наркомосу 1935 р., який анулював наказ № 100 за яким звільнено було т. Піскорську. Цей наказ не був доведений пострадавшим особам.

1. Обстеження роботи т. Піскорської свідчить, що вона є чесним радянським робітником, що багато разів відзначена як краща ударниця як в своїй минулій роботі в кол. ВБУ, так і в своїй теперішній роботі в Київському індустріальному інституті.

Через це Обком визнає:

1. Зняття т. Піскорської Н.В. в 1933 р. з роботи в кол. ВБУ разом з усіма приписними обвинуваченнями – неправильними.

2. Пропонує Адміністрації КП замінити їй трудовий список на новий.

3. Бібліотеці АН запропонувати сплатити всі гроші належні т. Піскорській як за 3 місяці вимушеного безробіття, так і незаконно ... різницю в зарплаті за 1,5 м.”⁷⁰.

Наступні випробування для Ніни Володимирівна настали під час Другої світової війни, коли вона залишилася в окупації і вимушена була піти працювати. 7 жовтня 1941 р. постановою Київської міської управи, якій було підпорядковано 18 наукових бібліотек, Н.В. Піскорську було призначено виконуючою обов'язки директора Науково-технічної бібліотеки, де вона й працювала до звільнення Києва від нацистів. Багато зусиль вона та її колектив (штат 10–11 осіб) доклали до рятування бібліотечних фондів, які опинилися без власників. Інспектура бібліотек КМУ здійснювала велику роботу з організації виявлення, відбирання та перевезення безгосподарних книжкових фондів до великих бібліотек міста⁷¹.

Умови війни, голод, праця в непристосованих приміщеннях, упорядкування зруйнованого фонду, переїзд бібліотеки до приміщення по Фундуклеївській, 51, перевезення 11 тис. книг з кинутих напризволяще бібліотек, а також бібліотеки Авіаційного інституту (53 тис. книг), Інституту підвищення кваліфікації інженерів легкої промисловості (30 тис. книг), відкриття читального залу та обслуговування, турботи про матеріальне забезпечення працівників тощо, – ось такий перелік професійного бібліотечного життя в окупації⁷².

Ніна Володимирівна знову повернулася до рідної Бібліотеки, яка в 1934 р. стала Бібліотекою академією наук, а в період окупації була перетворена у червні 1942 р в Центральну бібліотеку рейхскомісаріату України (надалі – Крайова бібліотека), їй підпо-

рядкували Науково-технічну бібліотеку на правах відділу разом з університетською, медичною, педагогічною, які також були приєднані в статусі відділів⁷³.

Останні роки життя Н.В. Піскорської були пов'язані з роботою в бібліотеці Наркомату Держконтролю УРСР. Після звільнення Києва Н.В. Піскорська з 7 грудня 1943 р. працювала завідуючою бібліотекою Наркомату Держконтролю УРСР, з першого січня 1944 р. була переведена на посаду помічника контролера, 21 березня 1946 р. переведена на посаду завідуючої бібліотекою, з 24 травня 1949 р. – звільнена з посади за власним бажанням.

Слід також віддати належне бібліотечній праці її сестри, Олени Володимирівни Піскорської, яка також була талановитим та сумлінним працівником, хоча й не займала керівних посад у ВБУ. Практично починаючи роботу в Бібліотеці, вона працювала з систематичним каталогом, надалі опублікувала ґрунтовну статтю “До історії та сучасного стану систематичного каталогу ВБУ”, де розкрила історичні, методологічні та методичні засади створення систематичного каталогу на засадах децимальної класифікації⁷⁴.

У цій статті, написаній в 1926 р. – у період розквіту діяльності Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії, О.В. Піскорська висловлює власну думку про те, що в зв'язку з виділенням каталожно-індексаційного відділу питання прискорення роботи із систематичним каталогом потребує розробки методики для його подальшого розвитку, тим більше, що виникли нові суспільно-політичні реалії, які предметно мають відобразитися в десятковій класифікації. Зокрема, вона розглядає такі терміни, як “політґрамота”, “рабфак”, “філософський матеріалізм” тощо, які в класифікаційній системі на той час не змогли відразу зайняти сталого місця. Вона подає коротко історію створення систематичного каталогу у ВБУ і пише, що “розподіл книжок по десятковій класифікації було введено у Всенародній бібліотеці з 1920 р. Іншої системи класифікації для основних фондів у Бібліотеці не вживалось. Підручником, яким користувались при індексації, з початку був повний Манюель універсального бібліографічного репертуару, видання Міжнародного бібліографічного Інституту в Брюсселі, а потім з 1922 р. довелось користуватись скороченими таблицями класифікації Ю.О. Меженка. В 1924 р. вийшов підручник Добржинського «Десятичная классификация», який є тепер основним для індексаторів ВБУ. Добржинський в своєму підручнику дає спробу ввести в десяткову систему

ті нові явища, які висовує сучасне життя. До того часу індексаторам доводилось самостійно розбиратися в цих питаннях⁷⁵.

Робота з новими термінами, природу та сутність яких з'ясувати відразу неможливо і які тому не відразу знаходять своє місце у каталозі, має спиратися на декілька методичних порад, що з'явилися внаслідок великої практичної роботи у ВБУ. Так, зокрема, О.В. Піскорська пропонує для більш зручного користування каталогом краще сконцентрувати однорідний матеріал в певному умовному місці, хоч би воно і не в повній мірі відповідало йому, а надалі, після вивчення питання, розмістити вже на сталі місця, що значно спростить та прискорить роботу. Вона підкреслює негативний бік скороченої індексації, не радить набирати багато матеріалу в розділах, а широко використовувати підрозділи.

Другою проблемою є, на думку О.В. Піскорської, розділ матеріалу у відділах історії та географії за географічними детермінантами, бо у всіх інших розділах десяткова система знає більш чи менш дрібні підрозділи, що деталізують її зміст; а у відділах історії та географії значна деталізація можлива лише за вживання детермінантів – особливо географічних.

Вона пропонує детальніше вивчати зміст предмета, що класифікується, показує на багатьох прикладах різні можливості розділення та об'єднання інформації за різними індексами; зупиняється на аналізі відносних індексів та доцільності посилкових карток на кожну частину відносного індексу в контексті взаємовідношення між різними галузями знання, що їх розглядає певна книга⁷⁶, тощо.

Отже, вона зупиняється на багатьох питаннях систематизації карток, як то: концентрація однорідного матеріалу по однакових розділах каталогу, деталізація деяких розділів, введення географічних детермінантів у відділах історії та географії, об'єднання освітнього матеріалу, з'ясування характеру детермінанта відношення та ліквідування наслідків скороченої індексації, – та пропонує методику вирішення цих питань, яка сьогодні здається досить елементарною, однак у ті часи вона народжувалася у процесі трудомісткої роботи та складних пошуків методичних рішень з кожного питання в розвиток тих положень, які пропонувалися в підручнику Добржинського⁷⁷ та інших таблицях десяткової класифікації. Цей досвід мав велике значення для наукових бібліотек, які також створювали систематичний каталог, він передавався не лише в публікаціях, а й на практичній роботі, на курсах бібліотекознав-

ства та семінарах, що їх проводила ВБУ.

Олена Володимирівна досконально вивчила питання систематизації в світі⁷⁸, проаналізувала зарубіжну літературу, переклала статтю Фоске «Підвалини для теорії систематичного каталогу», простудіювала досвід ВБУ та висунула власні пропозиції стосовно розвитку систематичного каталогу та засобів роботи над систематичним каталогом ВБУ; разом з Л.О. Грузиненко та О.І. Полуляхом вона здійснювала роботу з вироблення схеми деяких розділів систематичного каталогу⁷⁹. Вона також долучилася до абеткового каталогу: брала участь в підкомісії абеткового каталогу бібліотечно-знавчої секції НДКБ і на одному з його засідань в 1927 р. зачитала доповідь «Розподіл літературного матеріалу між відділами історії та соціальних наук в систематичному каталозі»⁸⁰.

Оцінюючи в цілому життя та діяльність Ніни Володимирівни та Олени Володимирівни Піскорських, дочок професора В.К. Піскорського, які були виховані в традиціях національної культури, науки та відданості справі, не можна не відзначити тієї значної ролі, яку вони відіграли для розвитку ВБУ, її фондів, а також створюючи засади абеткового та систематичного каталогів на надзвичайно складні фонди Бібліотеки, упорядкування котрих було методичним завданням, що вимагало прийняття нестандартних оперативних рішень, аналогів яким у вітчизняній практиці не було. Хоча в умовах щоденної копіткої та напруженої праці вони не змогли написати фундаментальних теоретичних праць, архівні документи дозволяють зробити об'єктивний аналіз їхнього внеску, висвітлити їхні особистості і через них – долю української інтелігенції, яка працювала в бібліотечній справі у вимірі того важкого часу.

Основні наукові праці Н.В. Піскорської

Піскорська Н. Проект робіт для української каталографічної інструкції // Бібліол. вісті. – 1927. – № 2. – С. 109. (Доповідь, зачит. на Першому пленумі НДКБ в Києві 13–14.04.1927 р.)

Піскорська Н. Абетковий каталог (відчит про підготовчу роботу по утворенню абеткового каталогу ВБУ // Бібл. журн.. – 1926. – № 2/3. – С. 17–21.

Піскорська Н. Памяті Є.О. Ківлицького // Бібл. журн. – 1926. – № 1. – С. 33–36.

Піскорська Н. Записка від 16.06.1926 р. до НДІБу про перелік

наукових робіт для друкування в виданнях НБУВ (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 162, арк. 15):

1) проект інструкції розстановки карток в абетковому каталозі (1/4 др.арк);

2) покажчик цінних книжок, що мається в книжних коморах загального відділу ВБУ (спільно з Ф. Максименком) 1/2 арк.;

3) огляд руху бібліотекарів ВБУ в напрямку підвищення своєї кваліфікації з 1923 р. 1/2 арк..

Піскорська Н.В., Кравченко Н.В. Спрощення в роботі відділу опрацювання (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 425, арк. 28–36). Тези доповіді.

Козловський В.О., Н.В.Піскорська Н.В. Система каталогів ВБУ (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 425, арк. 27).

Піскорська Н.В. В справі опрацювання [старих] книжних фондів (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 351, арк. 76–76зв.).

Піскорська Н.В. Конвеєрна система в роботі відділу опрацювання. Доповідь 19 листопада 1931 р. на засіданні Президії ВБУ (Архів НБУВ, оп. 1, спр. 351, арк. 97).

Піскорська Н.В. Перспективи робіт по складанню зведеного абеткового каталгу на всі фонди ВБУ (ІР НБУВ, ф. 52, спр. 126–128).

Піскорська Н.В. Проект робіт для вивчення безіменних творів, зокрема для вивчення проблеми колективного авторства (резольція до доповіді, прочитаній на Першому Пленумі Комісії для складання Української каталографічної інструкції, 14.04.1927 (ІР НБУВ, ф. 47, од. зб. 94, арк. 4–4зв.).

¹ Див. детальніше історіографію питання у наших статтях: Розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства у Національній (Всенародній) бібліотеці України (1918–1933) // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 15. – К., 2012. – С. 198–222; Всеволод Козловський – життя та діяльність на бібліотечній ниві // Наукові праці НБУВ. – 2011. – Вип. 31 – С. 126-132; Біографічні джерела з історії дослідження української бібліотечної справи (1918–1934) з архіву Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та питання персоналогічної реконструкції // Волинські іст. зап. – 2010. – Т. 5. – С. 210-219.

² *Дубровіна Л.А., Омищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1918–1941. – К., 1998. – 337 с.; *Матусевич В.В.* Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії ВБУ в 1925–1933 рр.. – К., 1998. – 121 с.

³ ІР НБУВ, ф. 410, № 34, арк. 1.

⁴ Там само, № 30, арк. 5.

⁵ Там само, № 41, арк. 6.

⁶ Там само, № 22, арк., 1.

⁷ Магістерська дисертація Піскорського В.К. – “Кастильские кортесы в переходную эпоху от средних веков к новым” (1897), докторська – “Крепостное право в Каталонии в средние века”(1901). Серед його опублікованих праць: Кастильские кортесы в переходную эпоху от средних веков к новому времени (1188–1520). – К., 1897; Вопрос о значении и происхождении шести «дурных обычаев» в Каталонии. – К., 1899; Крепостное право в Каталонии в средние века. – К., 1901; История Испании и Португалии. – 2-е изд., – СПб., 1909, а також декілька лекцій.

⁸ Докладніше про Піскорського В. К. див.: *Будде Е. Ф.* Пискорский В.К. (Некролог) // ЖМНП. Н.С.– 1910. – Ч. 29, № 10. – С. 55–59; *Хвостов М.М.* Владимир Константинович Пискорский, 1867-1910. – Казань, 1911. – 215 с.; *Очерки истории исторической науки в СССР.* – М., 1963. – Т. 3. – С. 444–448; *Беляева И. С.* Владимир Константинович Пискорский. К 100-летию со дня рождения // Новая и новейшая история. – 1968. – № 3. – С. 190–191; *Ханина А.З.* В.К. Пискорский (к 100-летию со дня рождения)// Вопр. историографии всеобщей истории. – Казань, 1968. – Вып. 3. – С. 65–81; *Москаленко А. Е.* Сторінка з історії медієвістики на Україні // Укр. іст. журн. – 1971. – № 4. – С. 96–99; *Мильская Л.Т., Пичугина И.С.* Русский историк-испанец В.К. Пискорский (1867–1910) // Проблемы испанской истории. – М., 1975. – С. 230–249; *Дятлов В. А.* Научно-педагогическая деятельность В.К.Пискорского в Нежинском историко-филологическом институте // Литература та культура Полісся. – Ніжин, 1992. – Вип. 4. – С. 57–59; *Новикова О. О.* В. К. Піскорський // Укр. іст. журн. – 1992. – № 6; *Новикова О.О.* Посол вітчизняної науки // Всесвіт. – 1995. – № 5/6. – С. 95–102; *Новикова О.О.* Київський колега французьких істориків // Хроніка–2000. – 1995. – № 1/2. – С. 178–208; *Пичугина І.С.* Видатний історик-іспанолог // Там само. – С. 14-16; *Сохань П.С.* Українець, який творив духовну спадщину Європи // Піскорський В. К. Вибрані твори та епістолярна спадщина. – К., 1997. – С. 5–3; *Піскорський А., Новикова О.* Посол вітчизняної науки // Дзеркало тижня. – 2002. – 22–27 черв (№ 23).

⁹ *Труш О.М.* Науково-педагогічна та громадська діяльність В.К. Піскорського : Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2009. – 198 арк. – Бібліогр.: арк. 169–198.

¹⁰ ІР НБУВ, ф. 410, № 23, арк. 1.

¹¹ Спеціальне державне бібліографічне агентство України під назвою “Книжна Палата” було створене у Києві 24 січня 1919 р. Проіснувало шість місяців та було зруйноване денікінською окупацією. В складі Головної Книжкової Палати працював Бібліографічний інститут, завданням якого було займатися складанням поточних державних бібліографічних посібників і таким чином охоплювати всі твори друку, які з’являлися на території України.

¹² *Житецький Іг.* Ківлицький Євген Олександрович (некролог) // Україна. – 1925. – № 6. – С. 181.

¹³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 1, арк. 36.

¹⁴ *Гриценко, І.С., Короткий В.А.* Юридичний факультет Університету Святого Володимира (1834–1920. – К., 2009. – С. 242.

¹⁵ *Новикова Е.* «Скільки до Сириуса? – Недалеко...» // Зеркало не-
дели. – 10 нояб. – 2007. – С. 25.

¹⁶ ІР НБУВ, ф. 410, № 27, арк. 1.

¹⁷ Український авангард 1910–1930 років. Альбом / Автор вступ. ст.
та упор. Д. Горбачов.– К., 1996. – С. 19–22.

¹⁸ ІР НБУВ, ф. 410, № 28, арк. 1.

¹⁹ *Маяковський Яків Лукич* (20 жовтня 1870, Вишетарасовка Кате-
ринославської губ. – ?) – філолог, історик л-ри, бібліотекознавець. Закін-
чив літ. відділ КДА (1894); прослухав курси українознавства для вчителів
середніх шкіл 1918 р. у Києві. У 1894–1920 рр. учителював по різних міс-
тах України, викладав укр. та рос. мови й л-ри, історію іноземної л-ри,
латин. та грец. мови. 1920–21 рр. – член комісії при Канівській повітовій
наросвіті. У ВБУ працював з 30 серпня 1922 р.: ученим секретарем (до
1928 р.), зав. канцелярією (1924), пом.зав.відділом періодики (1926), пом.
зав. відділом підвідділу каталогізації секції книгоопрацювання (1931). Член
секції бібліотекознавства НДКБ (1925-1931). Молодший наук. співроб.,
старший наук. співроб. Ін-ту мовознавства УАН (1938–1941). Подальша
доля невідома.

²⁰ Арх. НБУВ, оп. 1., спр. 62, арк.120.

²¹ ІР НБУВ, ф. 52, № 2, арк. 36–37.

²² Арх. НБУВ, оп.1, спр. 140, арк. 58.

²³ ІР НБУВ, ф. 410, № 58, арк. 1.

²⁴ *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки
України імені В.І. Вернадського, 1918–1941. – К., 1998. – 337 с.

²⁵ *Пискорська Н.* Пам'яті Є.О. Ківлицького // Бібл. журн. – 1926. – Ч. 1. –
С. 22-26.

²⁶ ІР НБУВ, ф. 52, № 2, арк. 36–37.

²⁷ *Постернак С.* Всенародня Бібліотека України при Всеукраїнській
Академії Наук у м. Києві. – К., 1923.– С. 10.

²⁸ Там само.– С. 12.

²⁹ *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Вказ. праця. – С. 37–38.

³⁰ Архів НБУВ, спр. 62, арк. 4 зв.

³¹ Там само, спр. 110, арк. 72.

³² *Постернак С.* Всенародня бібліотека України. – С. 19–20.

³³ Архів НБУВ, спр. 110, арк.14.

³⁴ Там само, спр. 314, арк. 17.

³⁵ Там само, спр. 142, арк 55; спр. 336а, арк. 37.

³⁶ ІР НБУВ, ф. 47, од.зб. 94, арк. 4.

- ³⁷ Там само, арк.6.
- ³⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 142, арк. 52.
- ³⁹ Там само, арк. 55.
- ⁴⁰ Архів НБУВ, спр. 182, арк. 32.
- ⁴¹ Там само, спр. 229, арк. 6 зв.-7 зв.
- ⁴² Там само, арк. 22зв.
- ⁴³ Там само, арк. 23зв.
- ⁴⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр.270, арк. 6зв.
- ⁴⁵ Там само, спр.313, арк. 9зв.-10.
- ⁴⁶ Там само, спр. 351, арк. 76-76зв.
- ⁴⁷ Там само, спр. 314, арк. 17.; спр. 351, арк. 33; спр. 423, арк. 70 зв.–71.
- ⁴⁸ Там само, спр. 348, арк. 62-63зв
- ⁴⁹ Там само, спр. 351, арк. 97.
- ⁵⁰ Там само, спр. 388, арк. 1–11.
- ⁵¹ Там само, спр. 351, арк. 16.
- ⁵² Там само, спр. 423. арк. 70зв.–71.
- ⁵³ *Піскорська Н.* Абетковий каталог: відчит про підготовчу роботу по утворенню Абеткового каталогу ВБУ // БЖ. – 1926. - № 2/3. -С. 17–21.
- ⁵⁴ *Піскорська Н.В.* Вказ. пр. – С. 18.
- ⁵⁵ *Дияківський Ю.П.* Про зводний каталог ВБУ та інших академічних бібліотек України // Бібл. журна – 1925. –) № 8/10. – С. 29–33.
- ⁵⁶ *Гарбар Л.* Дияківський Юхим Петрович // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2007. – Т. 7 : Г – Ді. – С. 647.
- ⁵⁷ *Дияківський Ю.П.* Вказ. праця. – С. 32.
- ⁵⁸ *Сірополко С.* Бібліотечна справа на Сов. Україні за останнє десятиліття . – [Б. м., 1927?]. – С. 83; *Маяковський Я.Л.* Наукові бібліотеки УССР // Журн. бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 111.
- ⁵⁹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 336а, арк. 9.
- ⁶⁰ Там само, спр. 142, арк. 43; спр. 336а, арк. 39-46.
- ⁶¹ Бібліотечний збірник / Всенар. б-ка України при Укр. АН. – К., 1926. – Праці Першої конференції наукових бібліотек УСРР. – 174, [2] с. : табл.
- ⁶² *Піскорська Н.В.* Вказ. пр. – С. 19.
- ⁶³ *Ковалевський Юрій Григорович* (1 травня (за ст.ст.) 1884 р. -?) – юрист. Директор Бібліографічного інституту Головної Книжкової Палати у Києві (з 24 лютого 1919 р.). На початку 20-х років виїхав до Польщі. В 50-ті роки працював в Бібліографічному інституті в Варшаві. Тут йде мова про працю, яка до видання в 1923 р. використовувалась в рукопису, машинописні копії якої зберігаються у фондах: ІР НБУВ, ф. 47, № 302; Архів НБУВ, оп. 1, спр. 27, арк. 1-38: *Ковалевський Ю.* Правила картографії / Передмова Ю. О.Меженка. – К., 1923. – 70 с.
- ⁶⁴ *Піскорська Н.В.* Вказ. пр. – С. 19.
- ⁶⁵ Там само. – С. 19–21.
- ⁶⁶ *Дубровіна Л.А. Онищенко О.С.* Історія. – С. 244.

- ⁶⁷ ІР НБУВ, ф. 410, № 30, арк. 1.
- ⁶⁸ Там само, № 41, арк. 1.
- ⁶⁹ Там само, № 34, арк. 1.
- ⁷⁰ Там само, № 48, арк. 1.
- ⁷¹ *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст. – К., 2008. – С. 297–298.
- ⁷² *Малолетова Н.І., Дубровіна Л.А.* Бібліотеки Києва під час нацистської окупації (1941–1943) . – К., 2004. – С. 88, 93–94, 207, 221, 246–247.
- ⁷³ Там само. – С. 316, 423, 457.
- ⁷⁴ *Піскорська О.* До історії та сучасного стану систематичного каталогу ВБУ // Бібл. журн. – 1926. – № 2/3. – С. 1–7.
- ⁷⁵ *Піскорська О.* Вказ. пр. – С. 1.
- ⁷⁶ Там само. – С. 3–6.
- ⁷⁷ Десятичная классификация / Сост. Е.Н. Добржинский. – Пг., 1924. – 244 с.
- ⁷⁸ *Флаймер Г.* Систематичний каталог чи предметовий каталог (Глава із статті: Бібліотечний предметовий каталог /ZfB. – 1923) / зреферувала О. Піскорська // Бібл.ж урнал. – 1925. – № 11/12. – С. 17–22.
- ⁷⁹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 142, арк. 52.
- ⁸⁰ ІР НБУВ, ф. 410, № 58, арк. 1; Архів НБУВ, оп. 1, спр. 181, арк. 52.

Summary

The N.V and O.V. Piskorskys contribution in the development of the Ukrainian library science, their participation in the activities of the Research Library Science and Bibliography Commission in cataloging and creating of the methodological framework of the catalogs of scientific libraries system in 1920's - early 1930's was revealed.

Key words: Nina Piskorska, Elena Piskorska, library science, cataloging, alphabetical directory Research Library Science and Bibliography Commission